

Minek nevezzetek?

Nehéz dolog egy olyan kutatásról, kutatási beszámolóról ajánlót készíteni, melyet nem a kutatás eredeti tervezője vezetett és írt. És persze még nehezebb lehet egy ilyen kutatást vezetni, a kutatás eredményeit megírni. Jelen kötet megálmodása és a kutatás előkészítése a 2008-ban hirtelen elhunyt Liskó Ilona nevéhez fűződik, de a kutatás lebonyolítása, befejezése kollégáira, elsősorban Fehérvári Anikóra maradt.

A kutatás arra vállalkozott, hogy nyomon kövesse a felsőfokú szakképzésben végzetek sorsának alakulását, így a kötetben olyan fiatalok hangját is meghallhatjuk, akik érettségi bizonyítványuk megszerzése után saját akaratukból vagy kényszerből, de ezt a képzési utat választották.

De mit is takar a felsőfokú szakképzés elnevezés?

Az első írásban Farkas Péter azt mutatja be, mit jelent a felsőfokú szakképzés nemzetközi megközelítésben, rámutat a megközelítésmódok különbözőségére, az értelmezések ellentmondásaira. A nemzetközi oktatásirányítás számára az 1970-es évek elejétől lett egyre nyilvánvalóbb az az igény, hogy az érettségizők számának rohamos növekedésével szükséges egy olyan új út nyitása is az érettségit követő képzési rendszerben, amely magas színvonalú szakmai képzést biztosít olyan fiatalok számára, akik nem tudnak vagy akarnak főiskolán vagy egyetemen tanulni, inkább gyorsan konvertálható, praktikus ismeretekhez szeretnének jutni – amely azonban igény esetén hozzásegíti az itt végzetteket a továbbtanuláshoz. E szint leírását nemzetközi standardokban is megtaláljuk:

„ISCED 5: A felsőoktatás első szintje, amely közvetlenül nem vezet tudományos minősítés megszerzéséhez. Az ISCED 3 és 4 szintnél magasabb színvonalú programok. Minimális időtartamuk legkevesebb 2 esztendő. Az ISCED 5 szinten a lehetséges továbbhaladási pályák:

ISCED 5A: Többnyire elméleti megalapozottságú programok, olyan képesítést kínálnak, amelyek kutatási programokba

és magas színvonalú szakképzettséget pályákra történő lépést tesznek lehetővé. Időtartama legalább 4 esztendő.

ISCED 5B: Gyakorlatorientált, szakma specifikus programok, amelyek a képzésben résztvevők számára meghatározott speciális ismereteket, készségeket igénylő szakmákra készítenek fel. A képzés időtartama 2, vagy három év.” (Forgács, é. n.)

Egyértelműnek tűnik, hogy a felsőfokú szakképzés az ISCED 5B szintnek felel meg. Tanulmányában Farkas Soltész Péter tanulmányából emel ki három modellt: az amerikai community college, a francia IUT intézményét és az angol polytechnics modelljét, és röviden bemutatja a német, osztrák és svájci gyakorlatot. Különösen fontos kiemelése, hogy a magyar felsőfokú szakképzés modellje némiképp leképezi a francia gyakorlatot, és felhívja a figyelmet arra a sajátosságra, hogy az európai kontinentális gyakorlatban több szakma (szociális munkás, tanító, logopédus stb.) képzése ezen a szinten zajlik, szemben a magyar struktúrával, ahol a szakembereket főiskolákon képzik.

A felsőfokú szakképzés hazai történetét Farkas Éva tollából olvashatjuk. A törvényi szabályozás Magyarországon 1997/98-ban tette lehetővé először ilyen képzést indítását, az akkori nevén akkreditált iskolarendszerű felsőfokú szakképzést. A hazai modell a felsőoktatással és a szakképzéssel is közös jellemzőkkel bír: a szakképzésben szokásosnál erősebb az elméleti képzés jellege, ugyanakkor a képzési és vizsgakövetelményeket a szakképzésért felelős miniszter szabályozza, így tehát egy gyakorlatorientált képzési formát láthatunk, amely főiskolai, egyetemi tovább-

haladásra is felkészít. Sajátosság, hogy négy félévig járnak ide a diákok, ennyi idő alatt 120 kreditet szereznek, és ezek egy részét (átlag 25, de legfeljebb 50 százalékot) be tudnak számíttatni. További fontos hazai jellegzetesség, hogy két intézménytípusban folyik az oktatás: egyrészt szakiskolák vállalkoznak ilyen képzések indítására, másrészt a felsőoktatási intézmények, így a jelentkezők tanulói vagy hallgatói jogviszonyban állnak a képző intézményekkel. Az felsőoktatási intézmények motivációi meglehetősen egyértelműek, a képzések bevezetése mögött gazdasági megfontolások (a hallgatók után járó normatíva megszerzése) és oktatáspolitikai döntések állnak – míg az államilag finanszírozott hallgatói keretszámok csökkentek az egyetemeken, főiskolákon, addig a felsőfokú szakképzési keretszámok növelése ösztönzőleg hatott. Fontos szempont az is, hogy a képzés sikeres befejezése után a hallgatók tovább tudnak tanulni megfelelő főiskolai szakon – ezzel mintegy biztosítva a felsőoktatási intézmény hallgatói utánpótlását, az intézmény továbbélését.

A középfokú oktatási intézményeknél a váltás kényszerét a technikusképzés elorsvasztása, a különféle OKJ-s képzések bevezetése segítette elő. Egy részük tradicionálisan részt vett az érettségire épülő szakképzésben, elsősorban saját diákjainak megtartásával, és ezt a bázist nem szeretné elveszíteni, míg más részük – általában az újabb, nemritkán nonprofit fenntartású intézmények – bármilyen érettségizett jelentkezőjét elfogadja. Ezeket az intézményeket mutatja be Kardos Lajos az intézmények vezetőivel készített interjúk elemzésével. Hogy a kérdés még izgalmasabb legyen, a felsőoktatási intézmények felsőfokú szakképzéseik helyszínéül gyakran választanak középiskolákat. A kutatás arra is választ keres, hogy a képző intézmények milyen előzetes ismeretek segítségével vezették be az új rendszerű oktatást. Ugy tűnik, a felsőoktatási intézmények egy része végzett valamiféle felmérést, tudatos tájékozódást, főként munkaügyi szervezetektől, különféle kamaráktól

gyűjtve információkat, de számos esetben az így előkészített képzések férőhelyei üresek maradtak, mert nem találtak a leendő tanulókat/hallgatókat és szülőket igényével. Más részük pedig éppen ezekből az igényekből indult ki. Ebben a megközelítésben az a képzés piacképes, amelyikre van igény, probléma viszont, hogy nem a piacra termelnek, így a végzett fiatalok nem tudnak újonnan tanult szakmájukban elhelyezkedni. Mindkét esetben alapvető probléma, hogy a munkaerőpiac nem ismeri és nem ismeri el a felsőfokú szakmai végzettséget, a képzés megítélése alacsony. Ehhez járul, hogy a gyakorlati képzés általában véve kívánivalókat hagy maga után, és lehetséges, hogy ezen okok köszönnek vissza abban is, hogy a képzésben részt vevők nem eléggé motiváltak, és magas a lemorzsolódás.

Kik vesznek részt ilyen képzésben? Milyen szociokulturális jellemzőkkel rendelkeznek? Mire tudják vagy akarják felhasználni bizonyítványukat? Ilyen és hasonló kérdésekre Reisz Terézia és Fehérvári Anikó keresi egy-egy külön tanulmányban a választ empirikus adatokra és interjúkra támaszkodva. Reisz Teréz rámutat arra, hogy a felsőfokú szakképzést leginkább a kistelepusúleken élő fiatalok választják, a magasabban kvalifikált szülők gyermekei inkább a felsőoktatási intézmények által szervezett képzéseket preferálják, ám további életútjukról, tanulmányaikról ma még nem sokat tudunk. Annyi azonban bizonyos, hogy e képzési típust túlnyomórészt azok választják, akik frissen érettségiztek, és nem jutottak be valamelyik felsőoktatási intézménybe, vagy időre volt még szükségük ahhoz, hogy eldöntsék, mihez szeretnének kezdeni, így lehetőségük van felhalmozott deficitjeik pótlására. Fehérvári Anikó ennél tovább megy: az interjúkból kitűnik, hogy a képzésben részt vevők egy része családi és egyéb okok miatt nem engedheti meg magának 4–5 év eltöltését a felsőoktatási intézményben, és olyanok is akadnak, akik már bekerültek a felsőoktatásba, de vagy nem tudták teljesíteni a követelményrendszert, vagy praktikusán szeretnék magukat

piacképesebbé tenni egy újabb bizonyítvány megszerzésével – a jogszabályok erre lehetőséget adnak.

Az adatfelvétel problémáit Fehérvári Anikó foglalta össze. Nehézséget jelentett a résztvevők vizsgálata, mivel a képzés meglehetősen szétaprózott módon működik – sok intézményben általában mindössze egy tanulócsoporthat működik. Az eredetileg két kérdőíves megkeresésből végül csak egy lett, mert a végzett diákok nyomkövetéséhez meglehetősen kevesen adták meg elérhetőségüket. Közülük kerültek kiválasztásra az interjúalanyok. További szembetűnő jellegzetesség, és a kutatást is nehezítette, hogy meglehetősen nagy a lemorzsolódási arány: a felsőfokú szakképzésbe belépők mindössze 30–40 százaléka szerez oklevelet a képzés befejeztével. Ennek oka lehet a nem megfelelő szakmaválasztás, a matematika-alapú tantárgyak követelményrendszerének teljesítési nehézségei, de sokan azért nem tudnak oklevelet szerezni, mert a kötelezően előírt nyelvvizsga-követelményt nem tudják teljesíteni.

A kötet lezárásaként öt fiatal életébe pillanthatunk bele. A kiadvány erőssége,

hogy interjúrészletekkel gazdagon illusztrált, ezáltal közelebb hozza a statisztikai adatok mögött álló sorsokat az olvasóhoz. A közölt interjúrészletek plasztikusan mutatják be a fiatalok véleményét, gondolatait, nehézségeit, és számos új kérdést vetnek fel.

A felsőfokú szakképzés Magyarországon, bár már több, mint tíz éves múltat tekint vissza, mégis (és még mindig) idegen elem a középfokú oktatás és a klasszikus felsőoktatási intézményformák között. Az itt végzett fiatalokat néhány szakma (főként gazdasági, pénzügyi terület) kivételével nem tudja képzettségüknek megfelelően foglalkoztatni a munkaerőpiac. A többség számára persze ez a fajta képzés „csupán” egy lehetséges út, átmenet a főiskolák, egyetemek világa felé. Ennél többre hivatott...

A kötet megjelenését az Oktatási és Kulturális minisztérium támogatta, a Munkaerő-piaci Alap terhére.

Fehérvári Anikó és Kocsis Mihály (2009, szerk.): *Felsőfokú? Szakképzés?* Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.

Irodalom

Forgács András (é. n., szerk.): *ISCED – Az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere*. <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=iskolarendszerek-Forgacs-ISCED>

Kállai Gabriella
ELTE, Neveléstudományi
Doktori Iskola